

3. *Rosenstein-Rodan P. N.* The New International Economic Order. — Cambridge: Cambridge University Press, 1981. — 289 p.

4. *Сміглиць Дж.* Економіка державного сектора / Пер. з англ. — К.: Основи. — 1998. — 854 с.

5. *Nordth D. C.* Institutions, institutional change and economic performance. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990. — 366 p.

6. Субсидія // Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 3. / Редкол. С.В.Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2002. — 518 с.

7. *Теренс М., Ганслі.* Соціальна політика та соціальне забезпечення за ринкової економіки. Пер. з англ. — К.: Основи, 1996. — 228 с.

8. *Довгий О.* Технопарки як інституційний фактор інноваційного розвитку // Збірник наукових праць. Вип. 38. — К.: ІСЕМВ НАН України, 2003. — С. 233—240.

Стаття надійшла до редакції 04.04.06

УДК 339.924

Л. М. Лиськова, аспірант,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана

РЕГУЛЯТИВНА РОЛЬ ДЕРЖАВИ В АКТИВІЗАЦІЇ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

З позицій системного аналізу досліджено вплив глобалізації на інтеграційні процеси в науково-дослідному просторі та технологічній сфері. Визначено регулятивну роль держави в нарощуванні якісних переваг у міжнародній конкуренції за рахунок транснаціоналізації інноваційної діяльності, їх використання у євроінтеграційній політиці України.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: інновації, глобалізація, інтеграція, державне регулювання, євроінтеграція.

Аналіз стану інноваційно-технологічних факторів євроінтеграційної політики України, дозволяє стверджувати, що незважаючи на чисельні проблеми наша країна має ґрунтовні можливості утвердитися у європейському та світовому ринку інновацій за рахунок поглиблення співробітництва у сфері високих технологій. Ці можливості пов'язані з наявністю висококваліфікованої робочої сили, потенціалу науково-дослідних інститутів, високого

рівня технічної освіти та науково-дослідницької діяльності. Географічне розташування нашої країни створює додаткові можливості для оптимізації витрат на проведення НДДКР, що забезпечує конкурентні переваги порівняно з Азією та Америкою за європейський ринок науково-технічної продукції.

Але досягнення цих правил вимагає розробки стратегії взаємодії з Євросоюзом, яка дозволила б невпинно поліпшувати конкурентні позиції України на світових та регіональних ринках, одночасно пом'якшуючи негативний вплив несприятливих зовнішніх чинників. Розчинення національної економіки у європейському ринку спричиняють потенційну небезпеку закріплення за нашою країною ролі сировинного придатка і ринку збуту імпортованих товарів. Засобом протидії негативних тенденцій глобалізації і лібералізації міжнародних економічних відносин є активна регулятивна роль держави, її ефективний вплив на формування перспективної структури економіки. Тому інноваційно-технологічні чинники євроінтеграційної політики нашої країни доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах: по-перше, загальної теорії міжнародної конкуренції і, по-друге, нової ролі держави у транснаціоналізації інноваційних процесів. У теорії міжнародної конкуренції виділяються головні чинники конкурентоспроможності країни з наступним об'єднанням їх у єдину взаємопов'язану систему, яку один із авторів цієї теорії М. Портер — назвав «національним ромбом» [8]. Останній базується на умовах національного розвитку (передусім у тих галузях, які визначають технологічні переваги країни), особливостях попиту, стані споріднених та обслуговуючих галузей і стратегії фірм у різних ринкових структурах.

Сучасні теоретичні підходи розглядають підвищення ефективності інтеграційних процесів для країн з транзитивною економікою в контексті з лібералізацією торгівлі, у тому числі й високотехнологічною продукцією, макроекономічною стабільністю та формуванням цін залежно від співвідношення попиту і пропозиції. Відкритість економіки дозволяє повніше адаптуватися до несприятливих зовнішніх змін, а міжнародна конкуренція змушує краще використовувати фактори виробництва національного господарства, сприяє їх мобільності. У результаті інтеграційні процеси умотивовують виробляти кожною країною більше тієї продукції, в якій вона має переваги, і купувати ту продукцію, виробництво якої всередині країни не досягає рівня ефективності інших країн.

Але інноваційна сфера має певні особливості, пов'язані із співвідношенням відкритості національних інноваційних систем і протекціонізму. Якщо для зовнішньої торгівлі до аргументів на

користь відкритості відносять неспроможність протекціонізму і імпортозаміщення до створення системи захисту національних виробників від зовнішньої конкуренції, пригнічення експорту, зниження конкурентоспроможності національної продукції на світових ринках, то для науково-дослідницького простору і особливо для інноваційно-технологічної сфери повинен бути використаний дещо інший підхід.

Розвиток національної інноваційної системи повинен бути орієнтований на встановлення антиекспортної системи імпортозаміщення інновацій, які можуть продукуватися власною науково-технологічною діяльністю. Особливо це стосується тих галузей, втрата інноваційного потенціалу яких становить економічну загрозу для самостійного розвитку економіки країни. Початковим моментом державного регулювання інноваційно-технологічних факторів євроінтеграції має бути чітке розуміння обоюдної переваги від взаємодії України і ЄС. Досягнення стійкої позитивної динаміки прямих іноземних інвестицій для забезпечення НДДКР, виконання спільних науково-технічних розробок, просування вітчизняної високотехнологічної продукції на світових і європейських ринках, пріоритетного імпорту передових технологій і технологічного обладнання повинно стати державною стратегією подальшої взаємодії України і ЄС.

Це означає, що для обґрунтування регулятивної ролі держави щодо участі країни у світовому і регіональному науково-технологічному просторі доцільно враховувати глобалізацію як середовище формування євроінтеграційної політики. Під впливом глобалізації загострюється проблема пошуку можливостей здійснення владними структурами нашої країни випереджальних щодо використання інноваційно-технологічних факторів євроінтеграційної політики.

У фаховій літературі існують різні підходи до виявлення впливу глобалізації на інтеграційні процеси в науково-технологічній сфері, у зв'язку з чим і виникає диференціація підходів до визначення регулюючої ролі держави. Так, на думку фахівців ЮНІДО, глобалізація змінює правила гри для всіх учасників, у процесі якої розширюється розрив між тими країнами, що досягли критичної промислової маси, необхідної для глобальної конкуренції, і тими, хто відстав [1]. Вітчизняний учений А. Філіпенко наголошує на формах прояву глобалізації — зростанні міжнародної торгівлі й інвестицій, диференціації світових фінансових ринків і ринків робочої сили, значному підвищенні ролі ТНК у світогосподарських процесах, загостренні глобальної конкуренції, по-

яві систем глобального, стратегічного менеджменту [11]. Подібним чином розглядають євроінтеграційний процес і інші дослідники, які пропонують конкретні напрями державного менеджменту та спільної взаємодії України і ЄС. Чільне місце серед пропонованих заходів займає досягнення паритету конкурентоспроможності національної економіки на основі структурного регулювання економіки [7], здійснення прориву в умовах глобалізації від неефективного індустріального суспільства до передового індустріального, і від нього до інформаційного суспільства.

За даними Держкомстату України у 2004 р. виконанням наукових досліджень і розробок займалося 1505 підприємств і організацій, у тому числі 384 організації академічного сектору науки, 870 — галузевого, 168 — вищої освіти і 83 — заводського сектору. Майже дві третини загальної кількості наукових організацій розташовано в економічно розвинених регіонах: 25,8 % — у м. Києві, 15,5 % — у Харківській області, 7,2 % — Дніпропетровській, 6,0 % — Львівській, 5,5 % — Донецькій і 4,9 % — в Одеській області [6, с. 8].

Україна і дотепер має потужний потенціал високонаукоємних галузей, продукція яких має вагомні перспективи для виходу на європейський ринок. Так, кількість ініційованих резидентами України заявок на одержання патенту становила у 2004 році 11,6 на 100 тис. населення. Це вдвічі перевищує показник для країн, які в 2004 році ввійшли до складу ЄС, майже досягає світового рівня (13,8) та мало відрізняється від Італії (15,7) або Канади (16,5). Проте надходження від роялті та ліцензійних платежів, за статистикою Світового банку, становили всього 2 тис. дол. США на 100 тис. населення, тоді як у Польщі цей показник становив 87,9 тис. дол., Чехії — 427,2 тис. дол., Італії — 975,7 тис., США — 4461 тис., загалом у світі — 1191,9 тис. [7]. Це дозволяє зробити висновок про те, що зусилля владних структур України в контексті євроінтеграційної політики повинні бути спрямовані на досягнення паритету національної інноваційної системи з країнами ЄС за рахунок випереджального інвестування НДДКР у сфері високонаукоємних, енергозберігаючих та інших новітніх технологій.

Головне у змінній регулятивній ролі держави полягає у відмінностях як від планової, так і розвиненої ринкової економіки, що породжує багатоваріантний характер системних перетворень інноваційно-технологічного процесу у європейському науково-дослідницькому та інноваційному просторі. Системний характер державного регулювання полягає в управлінському та інституційному за-

безпечення інноваційно-технологічної взаємодії. У стратегічному плані інтеграційна політика держави повинна формувати довгострокове підґрунтя для підвищення конкурентних переваг суб'єктів господарювання. При цьому дослідники справедливо наголошують на тій обставині, що в умовах ринкової економіки держава не наділена функцією управління конкурентоспроможністю навіть стосовно галузей та підприємств державного сектора, де ця функція часто має обмежену форму прояву [9, с. 23], не кажучи вже про інноваційно-технологічні фактори інтеграції. Суть політики держави полягає у спонуканні до розвитку високих технологій, інноваційних програм на рівні безпосередніх виробників, формуванні інституційного середовища міжнародної інноваційно-технологічної діяльності.

На відміну від країн ЄС, де науково-технологічний розвиток здійснювався на принципах ринкової системи господарювання, потужній нормативно-правовій базі, яка охороняє авторські права і інтелектуальну власність, в Україні поки що не створений законодавчий механізм використання і просування на зовнішні ринки нововведень. Недостатньо розвинений і ринок інтелектуальної продукції, практично відсутні за оцінкою фахівців, спеціалісти по просуванню інноваційної продукції як специфічного товару [4, с. 6].

За таких умов важливого значення набуває регулятивна роль держави як найпотужнішого економічного і політичного інституту. Головні зусилля держави повинні бути спрямовані на формування реальних конкурентних переваг у міжнародній конкуренції на світових та регіональних ринках. При цьому повинні дедалі сильніше спрацьовувати конкурентні ринкові механізми, що в подальшому сприятиме появі можливостей використання національного інноваційного потенціалу в умовах зміни вектора зовнішньоекономічної політики.

Крім того, слід враховувати, що на відміну від моделі північно-американської інтеграції європейська модель відбувається переважно на державному рівні, а не на рівні взаємодії окремих суб'єктів господарювання, як у США. Використання у європейській моделі інтеграції міждержавних угод розплоджує, на думку дослідників, бюрократію з її нахилами до перерозподільчих процесів [3, с. 843]. Проведення в самому Євросоюзі внутрішніх інституційних реформ потребуватиме внесення важливих змін у чинні документи, які визначають стратегію євроінтеграції в інноваційно-технологічній сфері, механізми взаємодії України і ЄС [2].

У зв'язку з поширенням на нових членів ЄС єдиної торговельної політики доцільно системно проводити консультації з ЄС стосовно встановлення тимчасових вилучень з єдиного митного режиму ЄС

відносно України [3, с. 851] інноваційної продукції, що відповідає світовим та регіональним стандартам та технічним вимогам. Строки інтеграції національної інноваційної системи в європейський науково-технологічний простір залежать від результатів просування України до стійкої макроекономічної стабілізації, виваженості ринкових перетворень, структурної перебудови економіки.

В сфері науково-технологічної і інноваційної взаємодії необхідно перевести на якісно новий рівень систему договірно-правового регулювання відносин. Це дозволить налагодити стабільні упорядковані стосунки з усією системою інституцій Євросоюзу і, передусім, з фінансово-кредитними та інвестиційними інституціями ЄС — Європейським центральним банком і Європейським інвестиційним банком, і сприятиме входженню України до сучасного міжнародного технологічного середовища.

Водночас доцільно враховувати впливу зовнішнього середовища на економіку країни, її технологічну незалежність, на науково-технічний розвиток і структуру виробництва. Доцільно при розширенні інтеграційних процесів чітко виділити ті напрямки науково-технічної діяльності, які забезпечують збереження і нарощування конкурентних переваг вітчизняної продукції на світових ринках. Зокрема, розвиток високотехнологічних виробництв має відбуватись з урахуванням домінуючого п'ятого технологічного укладу. З цією метою доцільно здійснити переорієнтацію у фінансуванні науково-технічних розробок: адже на четвертий уклад припадає 70 % загального обсягу фінансування, і лише 23 % — на п'ятий уклад. Ще проблематичніше виглядає інвестиційний процес: лише 4,5 % від загального обсягу спрямовано у четвертий і п'ятий технологічні уклади [3]. Це дозволить реалізувати на світовому та західноєвропейському ринках продуктову стратегію інноваційно-технологічного співробітництва, утримати стійкі позиції продукції таких галузей як суднобудівна, літакобудівна, енергетичного машинобудування, металургійна та хімічна.

До стратегічного набору моделі інноваційно-технологічної взаємодії України і ЄС повинна включатися і функціональна стратегія, яка передбачає заходи, спрямовані на створення дієвого механізму передачі та розповсюдження технологій. Міжнародний трансфер технологій може здійснюватися на будь-якому етапі життєвого циклу або охоплювати всі етапи [12, с. 42]. Характерним в організації трансферу технологій є, по-перше, багатоманітність форм передачі науково-технічних досягнень у виробництво, а по-друге, активна регулятивна та координуюча роль державних органів та міжнародних організацій. На нашу думку,

регулятивна роль держави повинна відбуватися у напрямі формування необхідної законодавчої бази та сприяння ефективній діяльності відповідних інституційних структур як на державному, так і на регіональному рівні. Зокрема, потрібен закон про трансфер технологій, нормативні акти, які регулюють венчурне підприємництво, сприяють комерціалізації технологій.

Важливим напрямом регулювання державою євроінтеграційних процесів є використання інструментів науково-технічної політики ЄС. Передусім це стосується участі України у рамкових програмах, які націлені на підтримку створення і розвитку Європейського дослідницького простору. Зокрема, відповідно з планами співробітництва країн Євросоюзу й між ними та іншими країнами, дотепер запропоновано такі програми в сфері дослідництва та розвитку, як програма інтеграції та зміцнення Європейського дослідницького простору; зміцнення його структури; незалежного дослідництва в ядерній сфері; розвитку Європейських Спільних дослідницьких центрів.

Кожна з наведених програм представляє безпечний інтерес для євроінтеграційної політики України, а використання нових інструментів для імплементації обмеженої кількості тематичних пріоритетів інтеграції європейського дослідництва надає цим програмам конкретності. Так, для зміцнення та підвищення результативності європейських науково-технологічних досліджень передбачено створення мережі дослідників, кожна з яких буде розвивати наукову базу в різних напрямках шляхом накопичення та використання критичної маси майстерності. Оскільки мережі будуть створені навколо ключової групи учасників, а дослідницька діяльність буде орієнтуватись на довготермінові цілі, то інші учасники, в тому числі Україна, можуть приєднуватись до такої мережі.

Іншим інструментом є впровадження інтегрованих проєктів, спрямованих на зміцнення європейської конкурентоспроможності та вирішення низки соціальних питань. Кожний інтегрований проєкт повинен чітко визначати завдання, спрямовані на отримання науково-технологічних результатів, що надає цим проєктам високої практичної значущості. Визначення зацікавленими структурами України власних інтересів і можливостей участі у виконанні інтегрованих проєктів істотно сприятиме транснаціоналізації інноваційної діяльності.

Значний потенціал містить такий інструмент імплементації науково-технічної політики ЄС як забезпечення участі ЄС у національних дослідницьких програмах. Цей інструмент націлений на те, щоб пріоритети більшості національних програм досліджень країн-членів співпадали з інтересами і завданнями ЄС

в зазначеній сфері. Отже, у перспективі Україна повинна визначати пріоритети інноваційної та науково-технічної діяльності з урахуванням можливостей використання цього інструменту.

Максимальний ефект для національної економіки може бути забезпечений за умов узгодження інноваційної і стратегічної структурної політики. Це пояснюється тією обставиною, що формування стійкого попиту на результати спільної з країнами ЄС науково-технічної діяльності потребують подолання екстенсивного типу розвитку промисловості як продуцента і споживача інновацій, істотного корегування деформації структури економіки. Підтвердженням цього є порівняльний аналіз галузевих пропорцій економіки, які визначають стратегічні перспективи формування потреби в інноваціях.

Таблиця 1

**СТРУКТУРА ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА
В УКРАЇНІ ТА РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ СВІТУ, % [7, с. 59]**

Країни	Харчова промисловість	Легка промисловість	Хімічна промисловість	Металургія	Машинобудування	Інші галузі
Україна	16,1	5,9		28,2	13,1	25,1
Розвинені країни Євросоюзу	9,1	6,9	11,6	6,3	34,3	31,3
Світ в цілому	10,7	7,8	1,2	6,3	29,1	34,3

Аналіз динаміки структури промислового виробництва України свідчить про тенденцію стрімкого віддалення від європейських критеріїв розвитку. Частка паливно-сировинних галузей зросла за період 1990—2004 рр. з 17,3 % до 59,2 %. Якщо в 1991 році металургія давала 25,6% ВВП, то в 2004 році — вже 59 %. Частка машинобудування та металообробки скоротилась майже втричі — з 29,3 % до 13,2 %, легка промисловість — у 8 разів, електронна галузь — більш ніж у 100 разів, а галузі соціальної спрямованості — в 1,3 раза — з 36,7 % до 19 % [10].

Структура господарського комплексу України має, як свідчать наведені дані, сировинну орієнтацію. У поєднанні із застарілою технологічною базою це спричиняє значну енергоємність виробництва, яка майже у 4 рази вища європейських стандартів. Постійне зростання витрат енергоресурсів на одиницю ВВП зни-

жує конкурентоспроможність навіть інноваційної продукції промисловості на ринках ЄС, не кажучи про продукцію, вироблену традиційними технологіями. Про це свідчать порівняльні характеристики енергоекономічної ефективності інтелектуальних промислових технологій деяких країн світу (рис.1).

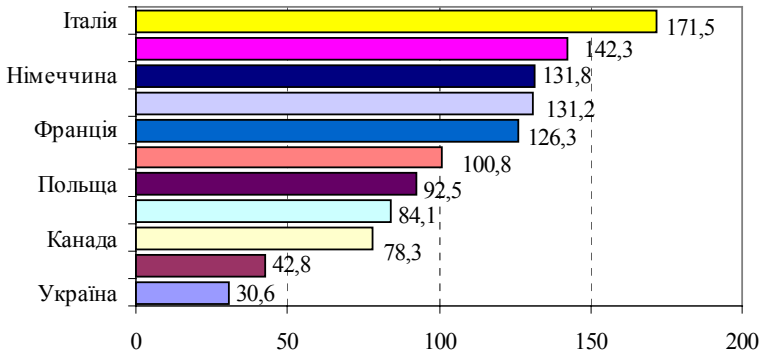

Рис. 1. Енергоекономічна ефективність інтегральних промислових технологій деяких країн світу [7, с. 60]

Такий незадовільний стан енергоекономічної ефективності інтегральних промислових технологій пояснюється невирішеністю проблем формування структури економіки, адекватної можливостях і перспективам науково-технологічного розвитку. Ринкова трансформація показує нерозвиненість внутрішнього (національного) ринку, значну залежність попиту на продукцію промислового виробництва від зовнішніх ринків, яка сформувалась у 90-х роках і має досить вузьку товарну номенклатуру. Так на галузі первинної обробки з невисоким рівнем технологічності за значним енергоспоживанням припадає більше 70 % загального експорту України в ЄС [5, с. 67].

Отже, посилення регулятивної ролі держави у транснаціоналізації інноваційно-технологічної діяльності, поглибленні взаємодії України і ЄС вимагає таких дій:

— розробка стратегії взаємодії з Євросоюзом, яка дозволила б поліпшити конкурентні позиції України за рахунок інноваційно-технологічних факторів;

— задіяння інноваційної моделі розвитку, що сприятиме нарощуванню якісних переваг України на європейському ринку науково-технічної продукції та заохочує до співробітництва зарубіжних партнерів з країн-членів ЄС;

— зміна регулятивної ролі держави породжує багатоваріантний характер системних перетворень та особливу роль держави як суб'єкта інтеграційного процесу у європейському науково-дослідному та інноваційному просторі, яка полягає в управлінському та інституційному забезпеченні інноваційно-технологічної взаємодії України і ЄС;

— доцільно системно проводити консультації з ЄС стосовно встановлення тимчасових вилучень з єдиного митного режиму ЄС відносно України інноваційної продукції, що відповідає світовим та регіональним стандартам та технічним вимогам, перевести на якісно новий рівень систему договірно-правового регулювання відносин;

— посилення використання інструментів науково-технічної та інноваційної політики ЄС шляхом участі України в рамкових програмах Європейського дослідницького простору та забезпечення участі ЄС в національних дослідницьких програмах;

— максимальний ефект використання інноваційно-технологічних факторів євроінтеграційної політики України для національної економіки може бути забезпечено за умов підпорядкування інноваційної діяльності стратегії структурних змін господарського комплексу, що сприятиме зростанню попиту на інновації на внутрішньому ринку та продукуванні новітніх технологій для їх використання країнами ЄС.

Стратегія впровадження нової ролі держави через механізми інноваційно-технологічної взаємодії України і ЄС потребує для своєї реалізації розширення фінансових можливостей інноваційного розвитку нашої країни як за рахунок диверсифікації власних джерел, так і за рахунок іноземного інвестування НДДКР та технологічних нововведень.

Література

1. UNIDO. The Globalization of Industry: Implications for Developing Countries beyond 2000 // Venn. — Dec. 1996. — P. 2.
2. Гальчинський А., Гейць В., Семиноженко В. Україна: наука та інноваційний розвиток. — К., 1997. — С.49.
3. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку. / За ред. В. М. Гейця. — К.: Ін-т екон. прогнозів.; Фенікс, 2003. — 1008 с.
4. Зацепин А. А. Город высоких технологий. — К.: НІСД, 2005. — 46 с.
5. Кузнецов А. Державне регулювання соціально-економічного розвитку: досвід застосування технології індикативного планування // Статистика України. — 2005. — № 1. — С. 66—69.
6. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат України. — К.: 2005. — 360 с.

7. *Пабат А., Хамініч С.* Стратегічний менеджмент конкурентоспроможності національної економіки в перспективі євроінтеграції // Економіст. — 2005. — № 12. — С. 59—61.

8. *Портер М.* Международная конкуренция / Пер. с англ. Под. ред. с предисловием В. Д. Щетинина. — М.: Международные отношения, 1993. — 896 с.

9. *Соколовська І. П.* Конкурентоспроможність української економіки на сучасному етапі її трансформації // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». — 2005. — Вип. 12. — С. 20—26.

10. Соціально-економічне становище України за січень-грудень 2004 року // Економіст. — 2005. — № 1. — С. 25—30.

11. Україна і світове господарство: взаємодія на межі тисячоліть / А. С. Філіпенко, В. С. Будкін, А. С. Гальчинський та ін. — К.: Либідь, 2002. — С. 25.

12. *Черевиков Є. Д.* Стратегія інноваційного розвитку України // Вчені записки / Ун-т економіки та права «КРОК». — 2005. — Вип. 12. — С. 39—44.

Стаття надійшла до редакції 10.04.06

УДК 339.924

А. П. Гайдуцький, канд. екон. наук, помічник заступника Голови Національного банку України

ЗРОСТАННЯ РОЛІ МІГРАЦІЙНОГО КАПІТАЛУ НА МІЖНАРОДНОМУ ФІНАНСОВОМУ РИНКУ

В статті проаналізовано динаміку і структуру потоків міграційного капіталу в світовій економіці, досліджено основні економічні особливості поведінки мігрантів під час перебування в приймаючій країні, а також доведено зростаючу роль грошових переказів в системі розвитку міжнародного ринку капіталу.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: міграція робочої сили, міжнародний ринок капіталу, міграційний капітал, грошові перекази трудових мігрантів, міжнародна офіційна допомога, прямі іноземні інвестиції, економіка країн, що розвивається.

Прискорення глобалізації світової економіки призвело до появи нових напрямів притоку іноземного капіталу, особливо в країни, що розвиваються. Йдеться про грошові перекази міжнародних працевлаштованих мігрантів, які розглядаються як самостійний і досить суттєвий чинник розвитку економіки країн-донорів